

Uticaj ekonomske krize na evropske integracije

Okrugli sto na temu ***Uticaj ekonomske krize na evropske integracije***, koji u okviru projekta ***Crna Gora i evropske integracije*** realizuje **Monitor** u saradnji sa Vladom Republike Njemačke i Ambasadom Njemačke u Crnoj Gori održan je prošle nedjelje u Podgorici.

Panelisti i diskutanti ponudili su odgovore na sljedeća pitanja:

- *Kako intenzivirati EU integracije, ispunjavati standarde i uspješno se nositi sa posljedicama ekonomske krize?*
- *Može li ekonomska kriza u zemljama Evropske unije stvoriti negativno raspoloženje prema proširenju?*
- *Šta Crnu Goru, u odnosu na ostale zemlje potencijalne članice, može usporiti, a šta ubrzati ka EU?*

Zajedno iz krize

Današnja tema je primjer da se ni jedna zemlja na svijetu – čak i kada bi htjela – ne može izolovati. Sadašnja ekonomska kriza nas sve pogađa, nas ovdje u Evropi, Ameriku, Kinu, Rusiju, Indiju, jednostavno sve. Nisu uzalud skupovi na vrhu tokom prethodnih mjeseci rezultirali time da se traže putevi kako da se zajedno suprotstavimo negativnim efektima krize. Međutim, put do nove finansijske arhitekture je mukotrpan, ima mnogo predloga, ali još uvijek nema rješenja.

Osnivanje Svjetskog ekonomskog savjeta, koje je predložila savezna kancelarka Merkel, neke vrste UN-ekonomskog savjeta bezbjednosti, se još neće dogoditi, jer su otpori u fazi davanja inicijative bili suviše veliki. Lično sam

i sada, kao i ranije, ubijeđen u neophodnost postojanja najvišeg kontrolnog organa u oblasti finansija i ekonomije. Svakako da će on biti dalje diskutovan i nadam se, jednoga dana donijeta povelja za održive privrede.

Ali u tome smo sigurni:

Na kraju krize se nećemo moći vratiti na status quo, niti ćemo se moći ponašati kao da ničeg nije ni bilo. U izvjesnoj mjeri je izgleda jasno da će morati promijeniti mišljenje oni koji vjeruju samo u regulatorne snage tržišta. Ni oni koji, naprotiv, žele da reaguju samo protekcionističkim mjerama, neće, dugoročno, stići mnogo dalje. Biće promjena, vjerovatno više saradnje u finansijskom sektoru, izmjene u kreditnim poslovima i promjene u pojedinim industrijskim granama kao npr. u automobilske

industriji i u sektoru energije.

Šta to znači za Crnu Goru?

Crna Gora se nalazi u fazi u kojoj se kroz krizu pojačavaju strukturni, interni problemi.

I ovdje će biti promjena koje se ne pojavljuju samo kratkoročno, a poslije krize opet nestaju. Ne bih želio da ovdje razdvajam strukturne, interne probleme od onih koji se tiču svjetske krize. Možemo reći da kriza u svakom sistemu, pa i u Crnoj Gori, postojeće slabosti čini transparentnim i time nudi šansu da se dovedu u red postojeći strukturni deficiti.

Ja bih Vas sa ovog mjesta ipak želio uvjeriti da Crna Gora i zemlje u regionu neće biti ostavljene same. EU-integracije su proces koji ima dvije strane – Crna Gora sprovodi neophodne reforme, a EU pruža podršku reformskom procesu. Dodatno, pomoć nude i bilateralni akteri kao što su npr. njemački GTZ (Njemačko društvo za tehničku saradnju) i KfW (Kreditna banka za obnovu i razvoj), i bilateralni akteri drugih zemalja, kao i međunarodne organizacije kao što su MMF i Svjetska banka.

Želio da sa Vama podijelim još nešto što je svima poznato ali, čini mi se, zaslu-
žuje da bude ponovljeno: Širom svijeta će biti promjena kroz koje ćemo prebroditi krizu, biće ih i u Crnoj Gori. Prihvatanje ove jednostavne istine je važan korak prije nego što se krene na prevladavanje krize:

- Kad god se čovjek s puno straha drži status quo stanja i želi da ga po svaku cijenu održi, on nije u stanju da stvara razvoj nego samo da reaguje. On postaje igračka krize, njen objekat.

- Ko, naprotiv, prihvati da će se stvari promijeniti, on ipak zadržava određeni prostor za akciju koji se na kraju krize sve više širi.

Treba dakle da se svi emancipujemo i angažujemo i pri tome svoje sugrađane oslobodimo straha i pokažemo im perspektive. Pošto kriza zahvata cijeli svijet, to možemo učiniti samo zajedno. Zbog toga su upravo međunarodni programi od izuzetnog značaja, da bi se oni bilateralni još bolje uklopili.

Ka evropskoj porodici

Proces pridruživanja Crne Gori Evropskoj uniji nikako ne smije biti danak koji bi ekonomska kriza mogla uzeti! Naprotiv, u dugom roku tržišna integracija će stimulirati rast produktivnosti naše ekonomije. Ipak, u našim okolnostima čini mi se ipak značajnijom okolnost da će dosljedna primjena evropskog zakonodavstva pozitivno uticati na dalje jačanje institucija i vladavinu prava što je, uz ekonomske slobode, najbolja kombinacija brzog ekonomskog razvoja.

Svakako, ono što nas dodatno ohrabruje na putu pridruživanja EU su konzistentne poruke iz Brisela da je Evropska unija posvećena proširenju. Istovremeno, jedan od prioriteta Strategije za proširenje su zemlje zapadnog Balkana. Sve ovo uliva dodatni optimizam, pa i u slučaju najvećih skeptika, da je proces pridruživanja pitanje od obostranog značaja za nas i za Evropu.

Kada napravimo retrospektivu, čini se da se gotovo najvažniji momenti za Crnu Goru na putu ka Evropskoj uniji dešavaju u vrijeme ekonomsko finansijske krize. Vanredne ekonomske okolnosti nisu mogle poremetiti implementaciju aktivnosti i prioriteta definisanih Nacionalnim planom evropskih integracija.

Jedna smo od zemlja koja je Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju predvidjela najkraći mogući rok za harmonizaciju nacionalnog zakonodavstva sa EU standardima. Bez obzira na ekonomsku krizu zakonodavna aktivnost se ne zaustavlja.

Očekuje nas i završetak posla oko ratifikacije Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju. Od 27 članica Evropske unije, do sada je već 20 država ratifikovalo ovaj dokument. Kada se proces ratifikacije okonča, Crna Gora će biti u direktnom ugovornom odnosu sa Evropskom unijom. Ni ovdje ne vidimo probleme, koje bi eventualno ekonomska kriza mogla donijeti.

I pored aktuelnog ekonomskog momenta koji iziskuje praćenje globalnih ekonomskih tokova i potpunu posvećenost, crnogorska administracija se aktivno priprema za veliki posao koji čeka Crnu Goru – popunjavanje Upitnika. Pored toga, naša administracija, sa Ministarstvom finansija kao liderom ove aktivnosti, se priprema da od Evropske komisije pre-

uzme posao planiranja i ugovaranja EU pomoći. Ovaj veliki posao Crna Gora će preuzeti dobijanjem akreditacije, odnosno mandata za vođenje ovog posla. Jedna od posljedica ekonomska kriza kroz traženje instrumenata odgovora je, svakako, ideja o preusmjeravanju novca iz IPA fondova, prvobitno namijenjenog razvojnim projektima, za finansiranje budžetske potrošnje.

Strukturni fondovi Ekonomske komisije koji su do sada bili usmjereni na konvergenciju, odnosno na približavanje manje razvijenijim članicama EU, nakon podrške MMF-a Rumuniji, Mađarskoj i Bugarskoj, eventualno bi mogli biti preusmjereni na finansiranje potreba budžeta zemalja zapadnog Balkana. Ukoliko bi se te zemlje opredijelile za program sa MMF-om. Dobra okolnost je što mi nismo bili u situaciji da koristimo hitna sredstva ove institucije, iako smo u stalnoj komunikaciji sa misijom koja pokriva našu državu. Saznanje da je Evropska komisija u prilici da izdvoji sredstva za podršku ekonomijama u kontekstu programa sa MMF-om predstavlja značajno ohrabrenje.

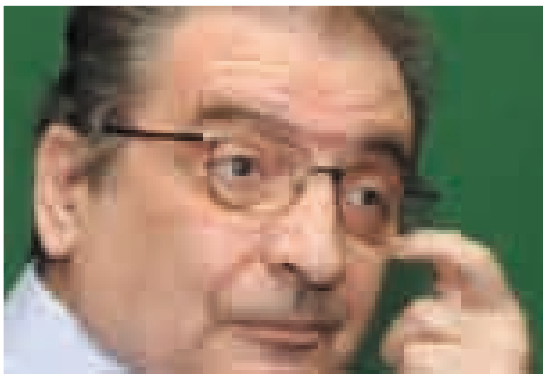
Ono što se nameće kao zaključak je da ekonomska kriza ne može biti uzrok eventualnog usporavanja u pridruživanju Evropskoj uniji. Ona će, svakako, uticati na vođenje fleksibilnije ekonomske i monetarne politike, određene izmjene u fiskalnim politikama zemalja EU, stagnaciju ekonomskog razvoja na evropskom nivou, ali ništa od navedenog neće suštinski uticati na krupne korake i napore koje Crna Gora preduzima na njenom putu ka evropskoj porodici.

Osnovni problem za zemlje kao što su Crna Gora, Srbija, Hrvatska, sve zemlje na Balkanu, pa i za najveći broj zemalja u tranziciji, jeste u stvari velika spoljna i unutrašnja neravnoteža. Znači, osnovni problem je nedostatak i slabost izvoznog sektora i velika tražnja za uvozom i prema tome neravnoteža u bilansu plaćanja. To je slabost u tom smislu da ukoliko su finansijska sredstva postala ograničenja, onda je jasno da se zemlje kao Crna Gora suočavaju sa teškoćama kako da finansiraju tražnju za uvozom a prema tome i sve ono što je vezano za potrošnu preko bankarskog sistema, poreza itd. Po mom mišljenju to je osnovni problem.

Kada je reč o fiskalnoj politici jasno je da taj pritisak zavisi od uvoza koji jako pada - onda je priliv mali ili manji kada je reč o javnim prihodima. Ovde treba razlučiti dve stvari. Jedno je održivost javnih finansija i likvidnost javnih finansija. Uzmite zemlje kao što je Crna Gora i većina zemalja u tranziciji, održivost javnih finansija nije u stvari sporna, najveći broj tih zemalja nema naročito visoke javne dugove. Postroji problem likvidnosti, razlike između prihoda i rashoda. Kako ga rešiti zaduživanjem ili povećavanjem fiskalnog depozita, to je načelno pitanje.

Ono što je sigurno je da mi nećemo biti suočeni sa istom finansijskom situacijom u svetu

posle ove krize. Sistem će se restrukturirati, kako, to ostaje da se vidi ali u svakom slučaju mi ne možemo očekivati onaj priliv sredstava i na onaj način kao što je bio do sada. Isto tako se menja globalna finansijska konfiguracija - MMF i međunarodne finansijske institucije dobijaju generalno značajniju ulogu

nego ranije.

Crna Gora se nalazi na samom početku pridruživanja EU, i njena komunikacija je uglavnom sa Evropskom komisijom (EK). A EK ne pokazuje nikakve znake da želi da menja odnos prema ulasku u EU, prema tome u ovom trenutku kriza ne utiče značajnije na izgleda, pa ni na tempo pridruživanja, kada se to odnosi na zemlje kao Crna Gora.

Prednost Crne Gore je u tome što nema otvorenih političkih pitanja sa susedima a i sa malo koncentracije ne bi trebala da ima ni otvorenih unutrašnjih političkih pitanja. To je, ako poredite Crnu Goru sa drugim zemljama, ne samo sa potencijalnim kandidatima već i sa kandidatima velika prednost.

Osnovni problem daljeg procesa integracija se svodi na dva nedostatka. To je pitanje političke odgovornosti, znači demokratizacije zemlje, i drugo pitanje administrativnih kapaciteta.

DR MILENKO POPOVIĆ, UNIVERZITET MEDITERAN

Istakao bih da je Crna Gora u poslednjih nekoliko godina pokazala jedan izuzetan privredni rast, pokazala šta može, pokazala koje kapacitete ima. Nažalost smatram da je taj rast zasnovan prvenstveno na direktnim stranim investicijama, i na slepoj veri u tržište. Takav jedan rast je neodrživ na dugi rok, pogotovu ako je zasnovan na nekretninama i privatizaciji, drugo loša politička ekonomija podstiče siromaštvo i korupciju, treće jako je nestabilan što je ova kriza i pokazala. Mi smo, proporcionalno, koristili daleko veće resurse nego sve evropske zemlje da bi obavili menadžment krize pa opet ništa nismo uradili. Nadam se da ćemo uspeti. U svakom slučaju taj model rasta ima svoje falinke.

U tom smislu ja smatram da je ovo prilika da

se krene sa rešavanjem nekih krupnih problema. Crna Gora bi se morala opredeliti za jednu aktivnu industrijsku politiku, aktivno učešće države u ekonomskoj sferi jer jedino na taj način je moguće formirati jedan model održivog rasta, model koji

JAN PETER OLTERS, ŠEF KANCELARIJE SVJETSKJE BANKE U CRNOJ GORI

Trenutna ekonomska kriza je stvarni životni test na stres. Kriza je pokazala oblasti koje su najslabije, utvrđujući neposredne političke i – posebno – ekonomske prioritete, tako omogućavajući Vladi da uvjeri skeptike u svoju odlučnost, ozbiljnost i kompetentnost da se pozabavi obiljem političko-ekonomskih izazova.

Postaje jasno da je djelotvoran odgovor na krizu u potpunosti podudaran sa agendom za integraciju u EU, odnosno isti je umnogome oblikuje. Pomenuću samo dva primjera.

Svi smo svjesni činjenice da su izgledi za rast crnogorske ekonomije – bar ove godine – ograničeni nedostatkom kredita iz bankarskog sektora. Iz sadašnje perspektive je jasno da su mjere Centralne banke koje su uvedene krajem 2007. godine, kao i naredni koraci koji su preduzeti radi jačanja nadzora nad bankama bile korektne, ali su stigle kasno i nijesu bile dovoljno snažne – uglavnom zbog pravnih ograničenja na djelovanje CB koja su sadržana u Zakonu o bankama.

Detaljna analiza institucionalnih karakteristika koje su dovele do nedavnih dešavanja u finansijskom sektoru bi tako trebala da kulminira debatom o unaprijeđenju zakona o bankama i Centralnoj banci koji bi u potpunosti bili u skladu sa međunarodnom najboljom praksom i evropskim standardima. Na taj način bi Crna Gora izvukla odgovarajuće pouke iz trenutne krize, a istovremeno preduzela sljedeći značajan korak u ispunjavanju obaveza članice eurozone.

Jasno je da bi sposobnost Crne Gore da privlači strane investitore i dalje pomagala Vladi u ostvarenju njenih socio-ekonomskih ciljeva – ali

se u okolnostima globalnog smanjenja likvidnosti usporidivi prilivi stranih direktnih investicija ne mogu uzeti zdravo za gotovo.

Danas je – čak i više nego ranijih godina – presudno posvetiti pažnju aspektima kvaliteta javnih rashoda, pažljivom utvrđivanju ciljeva i prioriteta, strogo pridržavanju najviših standarda tokom sprovođenja i ex post procjeni da li su, ili do kog stepena, unaprijed određeni ciljevi ostvareni sa sprovedenim politikama. Ovo je teško u oblastima gdje se koristi mogu ostvariti samo indirektno i često uz značajno odlaganje.

Nadalje, postoji potpuna podudarnost između djelotvornog odgovora na krizu i ciljeva evropskih integracija. Istinski naponi koji su preduzeti da bi se ozbiljno riješili razni izazovi koje je izazvala trenutna ekonomska kriza, i koje su mediji nepriстраšno opisali, će zaslužiti poštovanje i olakšati odluku trenutnih država članica EU da pozovu Crnu Goru da im se pridruži. Nesumnjivo će mnoge odluke biti vrlo teške i nepopularne, bar kratkoročno. Međunarodne institucije, kao i ova koju ja predstavljam, su voljne da pruže podršku ako je Vlada zatraži u iznalaženju najdjelotvornijih načina za rješavanje najkritičnijih izazova.

I ovdje Crna Gora može i trebalo bi da iskoristi jednu specifičnu karakteristiku svoje ekonomije, svoju relativno malu veličinu. Rezultati postaju očigledni i odgovarajuću reputaciju je moguće brže izgraditi.

bi bio inkluzivan, održiv i koji bi bio koliko toliko stabilan. Crna Gora je mala i ona je privredno osjetljiva, u tom smislu, ne bih želio da budem pogrešno shvaćen i da se smatra da sam protiv stranih direktnih investicija, naprotiv ja mislim da i u budućem razvoju strane investicije trebaju da budu jedna važna poluga razvoja, ali poluga na koju se ne smijemo isključivo oslanjati.

Kriza će na globalnom planu verovatno voditi ka protekcionizmu i on će biti privilegija moćnijih država, ne znam koliko će manje razvijene zemlje to moći. Prema poslednjim projekcijama koje je napravila Evropska komisija predviđeno je da će stopa rasta pasti na minus četiri u EU, što je zaista dramatičan pad. U takvoj jednoj situaciji možemo očekivati da se u javnosti, neću reći u evropskim institucijama, može desiti da se dalje razvije evroskeptičizam samih Evropljana koji već postoji i koji je rezultat sa jedne strane nekih realnih zbivanja a

sa druge strane nekih pogrešnih percepcija. Čini se da je Evropa već dosegla svoje granice geografskog rasta, a da dalji rast podrazumeva evropsko produbljivanje, a za to se već pokazalo ozbiljno ograničenje a to je nedostatak evropskog identiteta. A sa razvojem identiteta ne ide baš tako lako.

Koje su naše komparativne prednosti i mane u evropskim integracijama. Kada je reč o manama mogu reći da je konkurencija toliko velika da je teško izdvojiti nešto po čemu smo mi posebno lošiji u odnosu na ostale. Sve ono što važi za zemlje regiona važi i za nas. Kada je reč o prednostima ja bih istakao činjenicu da nemamo nerešenih pitanja sa zemljama u regionu, apostrofirao bih i činjenicu da je Crna Gora mala zemlja i da ju je maltene moguće zajedno sa Hrvatskom integrisati u EU a da se i ne primeti.

Na početku puta

Raspravu je otvorio **Nebojša Medojević**, predsjednik PZP-a. „Mislim da je naš ekonomski problem i kriza u Crnoj Gori naš domaći proizvod, koji je posljedica jednog modela tranzicije. Činjenica je da smo, kao u mnogim državama u tranziciji, imali fazu prvobitne akumulacije kapitala ili ono što bi žargonskim rečnikom rekli - novoformirana kapitalistička elita je sticala svoje bogatstvo krađući državu ili građane. Međutim, ovdje imamo problem što ni poslije dvadeset godina ta prvobitna akumulacija nije završena. I ključno pitanje koje smo trebali da postavimo stvarnim nosiocima moći u Crnoj Gori jeste - kada će prestati da krađu državu i da pljačkaju narod”, naveo je Medojević uz zaključak, „Crna Gora ima taj problem da ljudi koji imaju veliku finansijsku moć nemaju preduzetnička znanja i zato imamo situaciju da država nakon 20 godina mora da pomaže neke privatne banke zato što vlasnici tih banaka i pored kompletne državne pomoći nijesu uspjeli da realizuju preduzetničke poslove, nego su postali nesolventne banke”.

Preduzetnik **Žarko Rakčević** konstatuje kako u Crnoj Gori imamo miks nasljeđenih strukturnih problema i globalne krize. „Neminovno je kresanje javne potrošnje i koliko je moguće okretanje proizvodnji. Proteklih godina je nedovoljno pažnje posvećeno realnoj ekonomiji, koja je čak i ignorisana. Još uvijek postoji mantra 'svemoguće ruke tržišta, liberalna ekonomija i otvoreno tržište' - predimenzionira se taj uticaj.

Narušavanje finansijskog sistema je veliki problem, koji je počeo najmanje godinu dana prije ispoljavanja globalne krize. Izlaz je u razvoju”, rekao je Rakčević ukazujući na to da zemlje koje žele da ohrabre proizvodnju utiču na spuštanje kamatnih stopa dok „u Crnoj Gori imamo potpuno suprotno kretanje”.

Crnoj Gori i njenim građanima neophodne su, ne bilo kakve, nego pozitivne evropske integracije poručio je profesor **Milan Popović** objašnjavajući: „Vladajuće evrointegrativističke realpolitike danas u Crnoj Gori više služe crnogorskim tajkunima, ruskim oligarsima i briselskim birokratama nego što služe njenim građanima i njenom privrednom, političkom, odnosno demokratskom razvoju. EU sa svojim realpolitikama u Crnoj Gori postaje dodatni pa čak i glavni sistemski izvor sistemske ili velike korupcije. Tako ona postaje saučesnik vlasti koja ima konekcije na organizovani kriminal. Na taj način, da upotrebim diplomatama dragu frazu, postaje deo problema a ne njegovog rešenja”.

Aleksandar Damjanović je podsjetio da SNP uporno govori da bi krizu u Crnoj Gori trebali da posmatramo kao šansu a ne kao alibi. „Samim odgovorom na eventualni upitnik iz EU ili samim činom aplikacije nećemo riješiti posljedice ekonomske krize. Mnogo je važnija implementacija preuzetog zakonodavstva iz EU koja je još nedovoljna. Mnogo je važnije da se Crna Gora odlučno suprotstavi korupciji i organizovanom kriminalu,

da se ovdje jasno vidi pravna država i njene institucije, da se rješavaju ogromni dužničko-povjerilački odnosi, da se rješava problem KAP-a na način na koji bi ga riješile ozbiljne evropske države, da se IPA fondovi pravilo targetiraju i usmjeravaju i da se još pravilnije vrši njihova kontrola...”

Ekonomske analitičar **Mila Kasalica** smatra da proces integracija može biti usporen od strane same EU, „jer globalna ekonomska kriza u centar bilo kakvih prioriteta stavlja rješavanje ekonomskih problema u sopstvenoj kući”. Kasalica je upozorila i na problem da se na Balkan i njegove zemlje „gleda kao na omiljene kolonije i kraj svijeta a ne kao na dobrog partnera”. U završnoj riječi ambasador Plate je osporio tezu da članice EU imaju bilo kakve kolonijalne pretenzije, naglašavajući da je partnerstvo ono što oni nude i očekuju.

Nazif Cungu iz FORCA očekuje da će kriza biti sve jača. „Skrenuo bih pažnju da se radi o veoma jakom psihološkom momentu koji veoma negativno utiče na sve građane”,

naveo je Cungu, „treba pokušati povratiti malo optimizma”. Kao primjer ozbiljnosti aktuelne situacije on je naveo primjer Ulcinja i tamošnjih očekivanja uoči predstojeće turističke sezone: „Ulcinj je prošle godine zabilježio pad od nekih 35 odsto u turizmu i veoma bismo bili zadovoljni ako bi ove godine ostvarili novi pad od 20 odsto. Postavlja se pitanje šta ako pad bude pedeset odsto, s obzirom da emitivna tržišta imaju takođe veliku krizu i da je mogućnosti dolaska turista veoma mala.”

„Mora se uvažiti činjenica gdje smo se nalazili, šta smo sve morali preživjeti i sa kojima smo se sve izazovima morali boriti kroz prethodni period”, podsjetio je **Goran Jevrić** u ime DPS-a. „Kriza, što je najvažnije neće uticati na opredjeljenost ka reformama i daljoj transformaciji privrednih i društvenih struktura u našoj državi. Svjesni smo da ne postoji samo jedan put ka integracijama ali put kojim ćemo ići ne zavisi samo od brzine, nego i od cijene troškova koje ćemo platiti i postizanja ekonomske efikasnosti i konkurentnosti koju očekujemo. Put do optimalnog rješenja vodi kroz spoznaju ekonomskih, političkih i društvenih posljedica na putu evropskih integracija.”

Vanja Čalović (MANS) postavila je Vladimiru Gligorovu pitanje o sudbini KAP-a i mogućnosti da socijalna kriza ugrozi Crnu Goru „ne u smislu sigurnosti same države već u smislu daljeg nastavka razvoja”.

Odgovarajući na postavljena pitanja Gligorov je podsjetio da problem KAP-a nije ni nov ni specifičan. „Postavlja se pitanje šta se tu može učiniti dugoročno. S obzirom da taj resurs neće otići odavde i da korisnost tog resursa ne zavisi samo od trenutnog stanja u kompaniji bilo bi korisno da se napravi jedna dugoročna fizibiliti studija te kompanije i da se vidi ima li uopšte smisla da se ona održava ili se treba pristupiti jednoj postepenoj strategiji restrukturiranja. U ovom trenutku

ne mogu da kažem šta bi bilo bolje”, zaključio je Gligorov. U odgovoru na drugo pitanje on je rekao: „Prirodno je da postoje nezadovoljstva i u krizama vi uvijek imate pitanje legitimiteta vlasti. To se naravno rešava izborima ili nekom drugom rekonfiguracijom same vlade. U Crnoj Gori su izbori nedavno održani... tako da vi imate više problem legitimnosti opozicije nego što imate problem legitimnosti vlasti. E sad, kako će se ta legitimnost vlasti bez obzira na osvojene izbore odvijati u sledećem periodu to je pitanje za sebe, kao što je i pitanje za opoziciju. Sasvim je moguće da ta legitimnost i erodira i to relativno brzo, to nije isključeno. Ali mehanizam provere te legitimnosti su izbori i šta opozicija, alternativa ima da ponudi i kako sa tom ponudom prolazi”.

Proces integracija u Crnoj Gori će, smatra **Mehmet Bardhi** (DSA) „sigurno usporiti ako se nastavi stanje centralizacije vlasti

do te mjere da sve kontroliše i dosadašnji, kolonijalni, način privatizacije i privređivanja. Ubrzaće se ako se počne decentralizacija vlasti, ako se realizuju prava manjina i ako se stvarno prilazi rješavanju tih problema”. Bardhi je, uz to, konstatovao da su državne institucije „postala socijalna sjedišta gdje vlast zapošljava svoje partijske miljenike”.

„EU bi mogla biti kolateralna šteta među našim ljudima koji od nje očekuju da odgovori na ono na šta mi ne

umijemo”, smatra **Goran Danilović** iz Nove srpske demokratije. „Ne možemo se ljutiti na građane i političare EU ukoliko bi velika ekonomska kriza uticala negativno na proširenje, ali to prosto ne treba da bude predmet naše pažnje. Mi na to ne možemo da utičemo. Nadam se da će kriza proći do trenutka kada mi zaista budemo spremni da uđemo u EU. Treba da se pozabavimo time da li će loša ekonomska politika ovdje, na našem domaćem planu, izazvati ogorčenje i da li ćemo taj krhki konsenzus i jedini koji imamo sačuvati do kraja. Plašim se da nećemo, plašim se da ćemo veoma teško radnicima KAP-a već sutra objasniti da je potpuno normalno da u ovom procesu integracija oni ostanu bez radnih mjesta”.

Ljerkica Dragičević, HGI smatra da „treba donijeti zakone koji još nijesu doneseni da bi se moglo sačuvati ono resursa što nam je ostalo”. Ona predlaže: „Da ne palimo pluća

ove države, zelenilo, da bi dobili neko građevinsko zemljište i napravili ekološku betonsku državu. Da ne pretvaramo gradske luke u marine za pet–šest jahti nekoga ko možda i ne zaslužuje tu da bude. Da kao ekološka država i država koja teži Evropi moramo što prije da regulišemo pravnu državu, da sudstvo sudi po pravu a ne po babu. Da sve ove zakone dovedemo u jedan red koji mora da se poštuje.”

Goran Dašić, ekonomski savjetnik u SNP-u je rekao kako se Vlada hvalila antikriznim mjerama koje po SNP-u nemaju taj karakter. „SNP želi da vidi ozbiljne antikrizne mjere, poput podrške domaćoj privredi i dobro usmjerene socijalne podrške građanima i zaposlenima u firmama sa problemima”.

Na to je ministar Lukšić odgovorio: „Kada govorimo o antikriznom programu volio bih da napravimo poređenje između onoga što smo uradili i onoga što bilo koja druga zemlja radi u regionu, pa

čak i šire. Naći ćemo da su to manje više iste mjere s tim što su naše mjere dodatno modifikovane onim što su karakteristike naše ekonomije i okolnosti u kojima funkcionišemo... Efekti antikriznog programa tek treba da se osjete u Crnoj Gori. Akumulirana likvidnost će se tek osjetiti u drugoj polovini godine."

Vanja Popović, magistar međunarodnog prava, je kao predstavnik crnogorske dijasfore konstatovao da je „ekonomski značaj dijasfore za Crnu Goru totalno ignorisan, iako je to jedna od, da tako kažemo, potencijalno najznačajnijih privrednih grana. Ako 500 hiljada građana Crne Gore živi u inostranstvu, i ako svako od njih u Crnoj Gori potroši godišnje hiljadu eura (80 mjesečno) to je onda 500 miliona eura koji se sliju u Crnu Goru."

U završnoj riječi dr Gligorov se još jednom osvrnuo na pitanje da li će kriza imati posljedica po siromaštvo. „Mi smo u Institutu nešto radili na tu temu i ono što se može videti iz tih istraživanja jeste da efekti krize nisu mnogo veliki na oblast distribucije bogatstva. Veći problem je rast nezaposlenosti i uopšte ono što se događa na tržištu rada", rekao je Gligorov da bi se potom pozabavio problemom visokih kamata u Crnoj Gori: „Kada je reč o kamatama: vi imate euro, vi nemate monetarnu politiku i reakcija tržišta novca će se reflektovati preko kamata. Jačanje kamate pokazuje jačanje rizika za ulaganje u Crnoj Gori. To je prosto odraz ili posledica retкости novca. Vi nemate načina da

ZAKLJUČCI

- *Kriza ne bi trebalo da utiče na resurse koje Crna Gora može da upotrijebi da bi sprovodila reforme;*
- *Posebnu pažnju treba posvetiti bankarskom, energetsom sektoru i industriji;*
- *Ograničavajući faktori su debalans uvoza i izvoza i manja mogućnost održivosti ekonomskog rasta iz prethodnih godina;*
- *Političke reforme treba ojačati i ubrzati jer imaju veliki uticaj na privredu;*
- *Generalni konsenzus je da je Crna Gora u ranoj fazi integracija, zato ima dovoljno vremena da se pripremi za nastavak tog procesa. Kada ona postane članica EU vjerujemo da će kriza već biti gotova.*

svoj novac štampate i rešite taj problem. Odgovor na to je da nađete alternativne izvore novca. MMF bi mogao biti jedan od tih izvora kako bi rizik za ulaganje bio niži a samim tim i kamatne stope."

Jan Piter Olters je u svom završnom obraćanju podsjetio na Senekinu misao „ako ne znate kuda plovite, onda je svaki vjetar nepovoljan". Vi imate destinaciju ka kojoj idete - to je EU, zaključio je Olters: „Bila je ovo korisna debata u kojoj su pomenuta mnoga pitanja koja moraju da se riješe. I to moraju da se riješe brzo. Većina tih rješenja će biti nepopularna i bolna. Ali ona moraju da se riješe. To je kao odlazak kod zubara".

„Kriza je nešto što je oko nas, a integracije u EU su proces koji nas čeka u periodu od pet do sedam godina", smatra ministar Lukšić. „Mi nemamo rizik da će naše ambicije ka učlanjenju u EU usporiti, ili da će taj proces usporiti kao posljedica krize. Na akademskom nivou, kriza može u jednom određenom vremenskom roku usporiti spremnost ka proširenju. Ali ih neće zaustaviti."

